

İlköğretim Öğrencilerinin Çizdikleri Karikatürlere Yansıttıkları Sosyal ve Çevresel Sorunların İncelenmesi*

Analyzing Social and Environmental Issues Elementary School Students Reflect in their Cartoons

A. Figen ERSOY** Burçin TÜRKKAN***
Anadolu Üniversitesi

Öz

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim öğrencilerinin çevrelerinde yaşadıkları sorunlara ilişkin duygu, düşünce ve gözlemleri ile bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini kendi çizdikleri karikatürler aracılığıyla incelemektir. Nitel araştırma yöntemiyle desenlenen araştırmanın verileri, açık uçlu sorular, yarı-yapılandırılmış görüşme ve öğrencilerin çizdikleri karikatürler yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin sosyal sorunları yorumlamalarında içinde yaşadıkları kültürün önemli etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca, öğrencilerin yaşadıkları sorunlar üzerine kendi karikatürlerini çizmelerinin, sorun seçerken karar verme, sorunlar üzerinde yaratıcı ve eleştirel düşünme, yorumlama ve çözüm önerileri geliştirmeleri açısından etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mizah, karikatür, ilköğretim, sosyal bilgiler, sanat eğitimi.

Abstract

The purpose of this study is to identify the feelings and thoughts of primary school students regarding the problems they experience in their environment and to determine their suggestions for solving these problems with the help of the cartoons they have drawn themselves. The data of the study were collected in accordance with qualitative research methods such as open-ended questions, semi-structured interviews, and children's drawings. As a result of the research, it was found out that the culture the students lived in had an important effect on their interpretation of the social problems. In addition, it was also revealed that the cartoons drawn by the students to reflect the problems they experienced were effective in terms of their decision-making while choosing the problem, thinking creatively and critically about the problems, making interpretations, and finding solutions to the problems.

Keywords: Humor, Cartoons, Primary education, Social Studies, Art education.

Summary

Purpose

The purpose of this study is to identify the feelings and thoughts of primary school students regarding the problems they experience in their environment and to determine their suggestions for solving these problems with the help of the cartoons they have drawn themselves.

* Bu çalışma, 17-20 Temmuz 2008 tarihleri arasında Fransa'nın Paris kentinde düzenlenen "International Conference on Education, Economy and Society" adlı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. A. Figen ERSOY, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, arifee@anadolu.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr. Burçin TÜRKKAN, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, burcint@anadolu.edu.tr

Method

The study was designed by using qualitative research methods. The data of the study were collected through open-ended questions, semi-structured interviews, and children's drawings. The study was conducted with 30 4th grade primary school students, 16 of whom were females and 14 of whom were males. The research data were analyzed via the descriptive method.

Results

In the study, the students mentioned such environmental problems as global warming, environmental pollution, the hole in the ozone layer, and unplanned urbanization as well as such social problems as unrest in the family, violence and fight, addiction to TV and to the Internet, too much importance given to money, and intensive homework and courses. The students also stated that they experienced and heard about these problems they depicted in their cartoons from their parents, teachers, and the written and visual media. The students reflected in their cartoons the problems both in their environment and in the world. It was seen that the culture in which the students live have important effects on their interpretation of the social problems. In addition, the cartoons drawn by the students regarding the problems they experienced were effective in terms of developing their decision making, their creative and critical thinking about the problems, making interpretations, and their suggested solutions to the problems. Therefore, students could be encouraged to draw their own cartoons so that they can develop their creative and critical thinking skills in social and current events, can present their own points of views, and can put forward suggestions for solving the problems.

Discussion

In the present study, the fact that the students emphasized not only the problems in their own lives but also those in the world and that they heard about the problems from the written and visual media such as TV and newspapers proves the importance of the mass media in learning the problems in the world. For instance, it was seen that the news and other programs on TV were effective in learning global problems such as global warming and global terror. In addition, the fact that the students heard about the problems from their teachers was also important since this fact showed that these problems were mentioned by their teachers during lessons. Another finding of the study was that the culture in which the students lived had important effects on their interpretation of the social problems. This situation might be a result of the fact that individuals gain the cultural values of the society they live in. In the study, the cartoons drawn by the students regarding the problems they experienced and observed were found to be effective in terms of their decision-making while choosing the problems, thinking creatively and critically, making interpretations, and problem solving skills. This situation might have resulted from the fact that the students focused on the subject more in their own cartoons they drew and that they thought about the problem more thoroughly.

Conclusion

In conclusion, the cartoons drawn by the students besides the ready ones can be used in the education process. In this way, by using the elements of humor and creativity and by adding their own points of views about the subject, students can make their own evaluations rather than just creatively and critically thinking about the subject. Furthermore, teachers can plan their future teaching by making use of these cartoons that reflect information and values of their students.

Giriş

Ekonomik, siyasal, tarihsel ve sosyal sorunları içeren görsel araçlar olarak tanımlanan karikatür (Fuller & Pribble, 1982) temel dayanağını mizahtan alır. Eğitimde mizah, öğrenme sürecine sosyal, psikolojik ve bilişsel açılardan katkı sağlar. Sosyal açıdan mizah, insanları sosyal

uyum ve topluma katılım konusunda yüreklendiren bir iletişim aracıdır (Lowis & Nieuwoudt, 1993). Mizah, sosyal boyutuyla rahat, güvenli ve eğlenceli bir öğrenme ortamı oluşturulmasına (Neuliep, 1991), öğretmen ile öğrenci arasında iletişimin güçlenmesine (Powell & Andresen, 1985) ve öğrenci merkezli bir öğrenme sürecinin gerçekleşmesine olanak sağlar (Pollak & Freda, 1997). Psikolojik boyutta mizah, insanların iç gerilimleri ve korkularının ortaya çıkmasına olanak verir (Lowis & Nieuwoudt, 1993). Böylece, öğrencilere duygu ve düşüncelerini yansıtırma ortamı sunar. Mizahın bilişsel boyutunda ise anlama, yorumlama ve çözüm üretme becerileri vurgulanır. Bu açıdan mizah, öğrencilerde eleştirel düşünmenin yanı sıra problem çözme (Berk, 2001) ve yaratıcı düşünme becerilerini (Fry & Allen, 1996) geliştirir. Öğrencilerin ön bilgileri ile yeni bilgileri ilişkilendirmesini sağlar (Droz & Ellis, 1996), öğrenmeyi ve hatırlamayı kolaylaştırır (Powell & Andresen, 1985) ve akademik başarıyı artırır (Durualp, 2006; Sadowski & Gulgoz, 1994).

Mizahın önemli araçlarından biri olan karikatürün eğitimde kullanılması, kuramsal açıdan sosyal yapılandırıcılıkla ilişkilendirilebilir. Vygotsky, bilişsel gelişimin çocukla çevresindeki bireyler arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda oluştuğunu savunur (Koç & Demirel, 2004). Sosyal yapılandırıcılığa göre, çocuğun kullandığı dilin, kavramların, olguların, araç-gereçlerin tarihi ve kültürel bir karakteri vardır (Ergün & Özsüer, 2006). Bu bağlamda, öğrenme ortamlarında anlamlı ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmek için öğrencilerin sosyal etkileşime girebileceği biçimde karikatürler işe koşulabilir. Görsel açıdan güçlü bir araç olan karikatürdeki mizah ile olaylar, durumların ya da kişilerin eleştirisini sert değil, komiklik unsurunu da içerecek biçimde eleştirel yaklaşımda ele alınır (Durualp, 2006). Bu özelliği ile karikatür, öğrencilerin eleştirel düşünme ve sorun çözme becerisini geliştirirken, onların kendini ifade edebilmesine, özgürce düşünebilmesine ve düşleyebilmesine, duygu ve düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak anlatabilmesine olanak sağlar (Uslu, 2007). Karikatürü anlamlandırma sürecinde öğrenciler, önce karikatürdeki çizgi üzerinde yoğunlaşır, daha sonra her ayrıntı üzerinde düşünür, bağlantı kurarak yorum yapar ve nesnelere arasındaki zıtlık ve birliktelikleri ortaya koyarak zihinlerinde bir öykü kurgular. Böylece, öğrenciler yaratıcı ve eleştirel düşünür (Özalp, 2006). Karikatür, derslerin daha ilgi çekici ve eğlenceli olmasına ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine olanak verir. Ayrıca, karikatür, öğrencilere bilgilerini ve yanlış öğrenmelerini gözden geçirme şansı vererek onların bilişbilgisini geliştirir (Stephenson & Warwick, 2002).

Öğretmenler, karikatürü öğrencilerin konuya ilişkin ön bilgilerini ortaya çıkarmak, tartışma sürecini başlatmak, konuya öğrencilerin dikkatini çekmek, konunun araştırılmasını sağlamak ve öğrenilenleri değerlendirmek amacıyla işe koşabilir (Eulie, 1969; Kleeman, 2006). Öğrenme-öğretme sürecinde hazır karikatürlerin yanı sıra, öğrencilerden bir konuya ilişkin kendi karikatürlerini çizmeleri de istenebilir. Böylece, öğrenciler, kendi bakış açılarını ve mizah anlayışlarını yansıtabilecek biçimde konuyu ele alabilirler. Bu süreçte öğrenci, hazır bir karikatür üzerine düşünmenin ötesinde, üst düzey düşünme becerilerini de kullanarak kendi duygu ve düşüncelerini yaratıcı ve mizahi bir kurguyla anlatabilir. Kleeman'ın (2006) değindiği gibi, öğrencilerin bir sosyal ya da çevresel durum üzerine karikatür çizmeleri, kavramsal öğrenmenin gerçekleşmesi için etkili bir yoldur. Bu yolla öğrencilerin kendi değer sistemlerini açığa çıkarmaları, ön bilgilerini uygulamaları, görsel sembollerini kullanmaları, düşüncelerinde özgün, yaratıcı ve eleştirel olmaları sağlanır. Lochrie'e göre (1992), öğrenciler çizdikleri karikatürlerinde, kendi görüş ve değer sistemlerini savunma olanağı bulurlar.

Bir toplumdaki normları, yasaları, kültürel değerleri ve inançları konu edinerek toplumu sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan yansıtan (Örs, 2007) karikatürler, bu özelliği ile Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılabilecek öğretim araçlarından biridir. Çünkü, etkili bir Sosyal Bilgiler eğitimi, çocukların çevresinde gelişen sosyal olaylarla ilgili karar verme ve problem çözme becerilerini geliştirmeyi amaçlar (NCSS, 2002). Bu nedenle, güncel sorunların sınıflarda tartışılması ve buna uygun sınıf ortamının oluşturulması etkili vatandaşlar yetiştirilmesi açısından önemlidir (Patrick, 2003). Eulie (1969), karikatürlerin, öğrencilerin güncel olayları, sosyal ve aile çevrelerini, toplumdaki değerleri ve ahlaki durumları düşünmelerine olanak sağladığını belirtmektedir. Karikatür, karmaşık sorunları öğrencilerin anlayabileceği

biçimde sunarak onların sorunları analiz etmelerini ve yorumlamalarını kolaylaştırır (Kleeman, 2006). Alanyazında, Sosyal Bilgiler dersinde daha çok hazır ve siyasal içerikli karikatürlerin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Werner (2004), siyasal içerikli karikatürlerin Sosyal Bilgiler eğitiminde öğrencilerin vatandaşlık okuryazarlık becerilerini geliştirme açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, siyasal karikatürlerde vurgulanan konu öğrencinin düzeyinin üstünde olabilir ya da ön bilgi gerektirebilir. Bu süreçte öğretmenler, öğrencilerin ön bilgilerini kullanmalarını sağlamalı ve onların karikatürde sunulan durumu analiz edebilmesi için çeşitli sorularla yönlendirmelidir (Martorella, 1998; Michaelis & Garcia, 1992; Savage & Armstrong, 2000). Sosyal Bilgiler eğitiminde konuya ve öğrencinin düzeyine uygun karikatür bulmak her zaman olanaklı olmayabilir. Bu nedenle, öğretmenler derste işlenen konulara ilişkin öğrencilerin bilgilerini yansıtmalarını sağlamak amacıyla onlara karikatür çizdirebilir. Öğrenciler çizdikleri karikatür aracılığıyla, vermek istediği iletiyi mizah yoluyla aktarırken sanatsal yöntemleri de kullanırlar. Böylece görüntülerin açık anlamlarının arkasında var olan sanatsal, düşünsel, toplumsal ve kişisel bakış açılarını irdeler, görüntülerin taşıdıkları anlamların derinliğine doğru sorgulayıcı bir düşünme biçimini kazanırlar (Karadağ, 2004). Alanyazında internet, gazete ve dergi gibi kaynaklardan elde edilen hazır karikatürler (Dougherty, 2002) ile kavram karikatürlerinin yer aldığı çalışmaların son zamanlarda arttığı görülmektedir (Balım, İnel & Evrekli, 2008; Ekici, Ekici & Aydın, 2007; Oluk & Özalp, 2007; Rule & Auge, 2005; Stephenson & Warwick, 2002). Bu anlamda, bir konuya ilişkin öğrencilerin kendi çizdikleri karikatüre dayalı araştırmaların oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Oysa, öğrencilerin kendi çizdikleri karikatürler, onların çevrelerindeki olaylara yükledikleri anlamları ve sahip oldukları değer, norm ve kurallara ilişkin iç dünyalarından elde edilen bilgileri vererek eğitimcilerle önemli ipuçları sunarlar. Bu araştırmanın amacı, ilköğretim öğrencilerinin çevrelerinde yaşadıkları sorunlarına ilişkin duygu, düşünce ve gözlemleri ile bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini kendi çizdikleri karikatürler aracılığıyla incelemektir. Böylece, öğrencilerin çevrelerindeki sorunları nasıl algıladıkları, bu sorunlara ilişkin duygu ve düşünceleri ile öğretmenlerin karikatürden yararlanarak öğretimini nasıl düzenleyeceğine ilişkin bilgiler elde edilebilecektir.

Yöntem

Bu araştırma, sanatın bir yöntem, bir analiz biçimi ve bir nesne olarak kullanımını içeren sanat temelli araştırma yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir (Mullen, 2003; akt. Huss & Cwikel, 2005). Sanat temelli araştırma yaklaşımı, nitel araştırma geleneği içinde eğitimsel durumları keşfetmek, yorumlamak ve değerlendirmek için kullanılan bir araştırma yaklaşımıdır. Sanat temelli araştırma yaklaşımında işe koşulan yollardan biri de çocuk çizimleridir (Dotson, 2007). Çocukların yaratıcı çizimleri, bireysel anlatılar olarak araştırmada zengin bir veri kaynağı sağlar. Uzun yıllardır psikoloji ve psikoterapi alanında yararlanılan çocuk çizimleri, son yıllarda çocukların bilgi ve deneyimlerini ve onların dünyasını onların bakış açısıyla anlamak için kullanılmaktadır (Leitch, 2008). Örneğin, öğrencilerin okula (Leitch & Mitchell, 2007), internete (Ersoy & Türkkan, 2009) ve bilim adamına (Kaya, Doğan & Öcal, 2008) ilişkin görüşlerini ve algılarını belirlemek için onların çizimlerinden yararlanılan çalışmalar yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmaya katılan öğrencilerin belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2005). Bu amaçla şu ölçütler temel alınmıştır: 1) Sosyal Bilgiler ders konularının işlenmesinde karikatür çalışmalarına yer verilmesi, 2) Öğrencilerin 4. sınıfta öğrenim görüyor olması ve 3) Sınıf öğretmeni ve öğrencilerin araştırmaya gönüllü olarak katılması. Araştırma, 2007 yılı Nisan ayında Eskişehir il merkezinde bulunan bir ilköğretim okulunun 4. sınıfında gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 16'sı kız, 14'ü erkek, 30 öğrenci katılmıştır. Karikatür çizimi ve açık uçlu sorular tüm sınıf üzerinde gerçekleştirilmiştir. Kimi öğrencilerin karikatürleri arkasındaki açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar açık ve anlaşılır bulunmuş ya da verilen yanıtların daha derinlemesine irdelenmesine gereksinim duyulmuştur. Bu nedenle, sözü

edilen verilerin daha zengin ve anlamlı duruma getirilebilmesi için araştırmacılar tarafından yedi öğrenci ile çizdikleri karikatürler üzerine yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri 2007 yılı Nisan-Mayıs aylarında toplanmıştır. Araştırma ilköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*” öğrenme alanında “*Hep Birlikte*” ünitesinde geçen “*Bir sorunumuzu çözelim*” etkinliğinde uygulanmıştır. Araştırma verileri üç aşamada toplanmıştır. Önce öğrencilerin kişisel bilgileri bir form aracılığıyla toplanmıştır. Ardından, öğrencilerden çevrelerinde kendilerini rahatsız eden sorunlara ilişkin bir karikatür çizmeleri istenmiştir. Daha sonra, öğrencilerin çizdikleri karikatürü yazılı olarak betimlemeleri amacıyla, onlardan çizdikleri karikatürde ne anlatmak istedikleri, neden bu sorunu seçtikleri, bu sorunla ilgili bilgi kaynaklarının ve çözüm önerilerinin neler olduğunu içeren açık uçlu sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Son olarak, öğrencilerin karikatürleri ve yazılı görüşleri analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, veri zenginliği sağlamak için gereksinim duyulan yedi öğrenciyle yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Bu öğrencilere çizdikleri karikatürlerine ve belirttikleri yazılı görüşlerine ilişkin özgün sorular sorulmuştur. Örneğin, farklı cinsiyet rollerine ilişkin karikatür çizen ve “Ben erkeklerin kadınlar gibi giyinmesinden rahatsız oluyorum” diyen bir öğrenciye neden rahatsız olduğu ve böyle bir olayı yaşayıp yaşamadığı gibi sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler, okulda ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme sonrasında görüşme dökümleri öğrencilerle paylaşılmıştır.

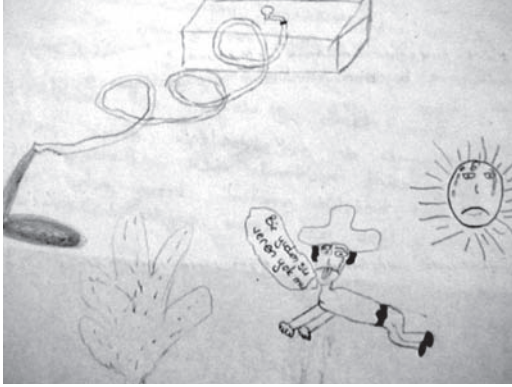
Araştırmanın verileri betimsel olarak analiz edilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2005). Verilerin analizi, verilerin toplanma sürecinde ve veriler toplandıktan sonra olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Analiz iki araştırmacı ile bir alan uzmanı tarafından yapılmıştır. Önce araştırmacılar birbirinden bağımsız olarak temalar oluşturmuşlardır. Daha sonra bu temaları karşılaştırmışlar ve ortak temalar belirlemişlerdir. Araştırmanın güvenilirliği, Güvenirlik = Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı \times 100 formülü kullanılarak (Miles & Huberman, 1994) hesaplanmıştır. Buna göre, üç araştırmacının yapmış olduğu kodlamalar arasındaki tutarlılık %80 olarak belirlenmiştir. Bulgularda öğrencilerin çizdikleri karikatürlerden 14 örneğe yer verilmiştir. Öğrencilerin karikatürleri açıklanmış ve karikatürlerinde çizdikleri sorunlara ilişkin görüşlerinden örnekler sunulmuştur. Öğrencilerin görüşlerinden yapılan alıntılarda öğrencilere verilen kod isimler kullanılmıştır. Öğrencilerin, karikatürlerinde dile getirdikleri sorunlar, çevresel ve sosyal sorunlar olmak üzere iki ana temada toplanmıştır.

Bulgular

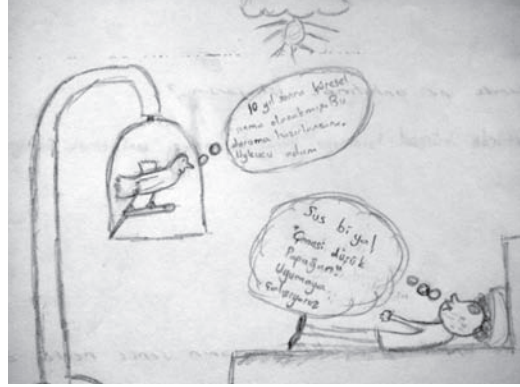
Öğrencilerin Karikatürlerine Yansıtıkları Çevresel Sorunlar

Öğrenciler karikatürlerinde küresel ısınma, gürültü ve hava kirliliği, ozon tabakasının delinmesi gibi küresel çevre sorunları yanı sıra çarpık kentleşme ve erozyon gibi yerel düzeyde çevresel sorunları ele almışlardır. Küresel çevre sorunlarını yazılı ve görsel kitle iletişim araçlarından,, öğretmenlerden ve kitaplardan öğrendiklerini dile getiren öğrenciler, yerel çevre sorunlarını günlük yaşam deneyimlerinden ve gözlemlerinden öğrendiklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler çevre sorunlarının çözümünde öncelikle insanların duyarlı olmaları ve bu sorunların çözümünde sorumluluk almaları gerektiğini vurgulamışlardır. Öğrencilerin çevresel sorunlara ilişkin karikatürleri ve görüşlerinden kimi örnekler aşağıda verilmiştir.

Karikatüründe küresel ısınmayı konu edinmiş ve küresel ısınmaya karşı insanların duyarsızlığını vurgulayan öğrencilerden Aslı, (Karikatür 1), çok susamış ve yerde baygın olarak yatan bir insan ile akan bir çeşme çizmiştir. Karikatüründe, bir yanda insanlar susuzluktan ölüyorken diğer yandan suyun boşa harcandığını vurgulamıştır. Aslı, küresel ısınma sorununu haberlerden ve öğretmeninden öğrendiğini belirtmiştir.

Karikatür 1

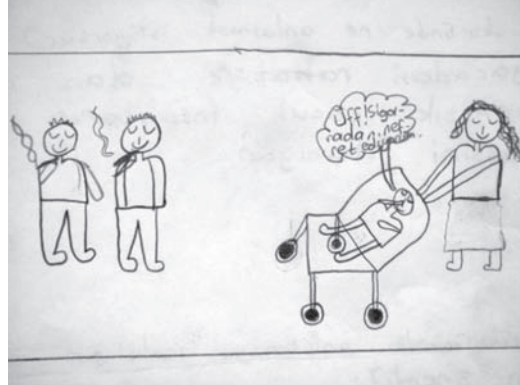

Karikatür 2

Bekir ise karikatüründe (Karikatür 2), küresel ısınma gerçeğine karşı duyarsız yatan bir kişi ile onu uyaran bir papağan çizmiştir. Karikatürdeki papağan, "10 yıl sonra küresel ısınma olacakmış. Bu duruma hazırlanmalısın uykucu adam!" diyerek yatan kişiyi uyarmaya çalışırken, uyumaya çalışan kişi papağana, "Sus bir ya çenesi düşük papağan, uyumaya çalışıyorum" demektedir. Bekir karikatürünü, Papağan, küresel ısınmaya karşı önlemlerini alıyor. Bilinçsizleri uyartıyor. Adam ise, küresel ısınmaya karşı önlemlerini almıyor ve bilinçsizce işler yapıyor, uyarana da kızıyor (Yazılı görüş) biçiminde açıklamıştır. Karikatürünü insanların, çocukların ve gençlerin geleceği için çizdiğini belirten Bekir, küresel ısınma sorununu haberlerden ve öğretmeninden öğrendiğini belirtmiştir. Bekir bu sorunun çözümü için, insanların tutumlu davranmasını, çevrenin kirletilmemesini, ağaç dikilmesini ve kampanyalar ile insanların bilinçlendirilmesini önermiştir. Bekir karikatüründe bir hayvan olarak papağanın bile küresel ısınmanın farkında olduğunu vurgulayarak insanların duyarsızlığını eleştirmiştir. Bu bağlamda, Bekir küresel ısınma konusunda insanların duyarsız olduğunu düşünerek konuya eleştirel yaklaşmış ve düşüncelerini mizahi bir tarzla anlatmıştır.

Karikatür 3

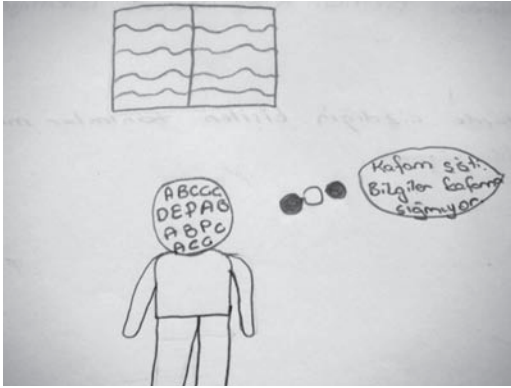
Karikatür 4

Barış karikatüründe (Karikatür 3) çarpık kentleşme sorununu anlatmaktadır. Binalar arasında çizdiği kişinin kendisi olduğunu belirten Barış, binalardan çok sıkıldığını anlatmak için bu karikatürü çizdiğini belirtmiştir. Barış görüşmede, şehir merkezinde çevresi yüksek binalarla çevrili, üç katlı bir evde yaşadığını ve gökyüzüne baktığında hep yüksek apartmanların ışıklarını gördüğünü ama gökyüzünü görmek istediğini söylemiştir. Okula gelip giderken binaları görmekten sıkıldığını belirtmiştir. Ayrıca, Barış deprem tehlikesine dikkat çekerek binaların çok kısa sürede yapıldığını ve dayanıksız olduklarını dile getirmiştir. Barış, binalaşma sorununun günlük yaşamının bir parçası olduğunu belirtmiş ve çözümü için binaların sağlam yapılmasını ve herkesin inşaat işçisi olmamasını önermiştir. Barış çarpık kentleşme konusundaki duygularını, "Sıkılıyorum binaları gördükçe. O binaların yerine park alanları olsa. Oyun alanı olsa daha iyi olur. Eskiden ne güzeldi, gökyüzünü görebiliyordum. Ne güzel, güneş tam görünüyordu... Gökyüzünde gece yıldızları pek izleyemiyordum. Çünkü yüksek binalarda ışıkları yakıyorlar. Gökyüzünü izlemeyi çok özledim" (görüşme) biçiminde ifade etmiştir.

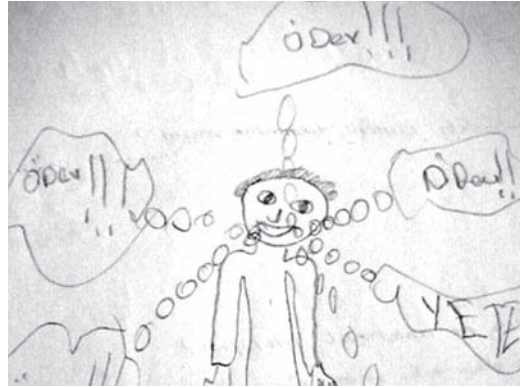
Öğrencilerden Ali karikatüründe (Karikatür 4), sigaranın insanların sağlığına ve çevreye verdiği zararı konu edinmiştir. Ali, karikatüründe sigara içen iki kişi ve sigara dumanından etkilenen bir bebek çizmiştir. Bebek, "Üf, sigaradan nefret ediyorum" diyerek rahatsızlığını dile getirmektedir. Ali, "Çevremdekilerin sigaradan rahatsız olduğunu görünce çevremdekileri uyarmak için bu karikatürü çizdim. İnsanlar sigara içerek kendilerine zarar veriyorlar. Ölebilirler" (yazılı görüş) diyerek karikatürü çizme amacının insanlara uyarıda bulunmak olduğunu belirtmiş ve insanların çevrelerindeki bireyleri sigara içerek rahatsız etmemeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Öğrencilerin Karikatürlerine Yansıtıkları Sosyal Sorunlar

Öğrenciler çizdikleri karikatürlerinde, paraya çok önem verilmesi, aile içi huzursuzluk, derslerin ve ödevlerin yoğunluğu, şiddet ve kavga, televizyon ve internet bağımlılığı gibi sosyal sorunlara değinmişlerdir. Sosyal sorunları kendi yaşam deneyimleri ve gözlemlerinden edindiklerini belirten öğrenciler, karikatürlerinde yer verdikleri sosyal sorunlarda kendi değer yargılarını ve duygularını da yansıtılmışlardır. Öğrenciler sosyal sorunların çözümünde bireylerin çevrelerindeki insanlara duyarlı olmaları gerektiğini, bu sorunlarla ilgilenen kurumlardan çözüm istenmesini, sorunların oluşmaması için insanların eğitilmesini, önleyici yasalar çıkarılmasını, bilinçlendirme kampanyaları ve protestolar yapılmasını önermektedirler. Öğrencilerin karikatürlerinde yansıtıkları sosyal sorunlar ve bunlara ilişkin görüşlerinden kimi örnekler aşağıda verilmiştir.

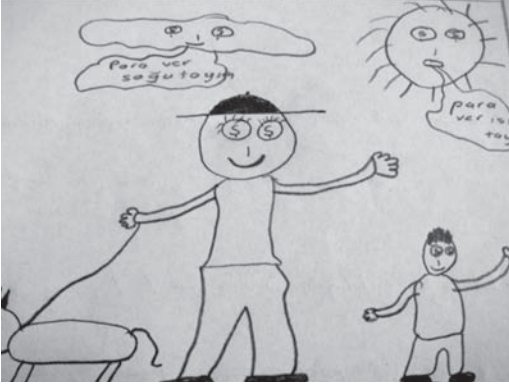

Karikatür 5

Karikatür 6

Derslerin ve ödevlerin yoğunluğunu ele alan öğrencilerden Yeliz, karikatüründe (Karikatür 5), "Kafam şişti bilgiler kafama sığmıyor" diyen bir çocuk çizmiş ve bu çizdiği çocuğun kendisi olduğunu belirtmiştir. Yeliz, ders yapmaktan sıkıldığını, "Ben bu sorunu kendim yaşıyorum, okuldan eve gelince kafam şişmiş oluyor, kafam karmakarışık oluyor, bunu düşünerek kendime bakarak çizdim" (görüşme) biçiminde anlatmıştır. Bu sorunun çözümü için derslerin azaltılmasını ve planlı çalışmayı önermiştir. Murat da karikatüründe (Karikatür 6) derslerin yoğunluğunu konu edinmiştir. Murat karikatürü çizme amacını, "Öğretmenler çok fazla ödev verdiği için ödevlere karşı yaptım. Ödevlerin çok fazla olduğunu ve bizi sıkboğaz ettiğini anlatmak istiyorum" (yazılı görüş) biçiminde ifade etmiştir. Murat, bu sorunun çözümüne yönelik olarak, planlı ders çalışma ve öğrencilerle grev yapma, müdüre söyleme ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın dersleri azaltmasını isteme gibi öneriler getirmiştir.

Karikatür 7

Karikatür 8

Emre karikatüründe (Karikatür 7), insanların paraya çok değer vermesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Karikatürde gözlerinde dolar işareti olan (\$) bir adam, çocuk, köpek, güneş ve bulut çizerek canlıların dünyayı maddi olarak algıladığını vurgulamıştır. Karikatürde güneş, "Para ver ısıtayım" bulut ise, "Para ver soğutayım" demektedir. Köpekler bile sahiplerine, "Paran varsa senin olurum" demektedir. Emre, insanların paraya verdiği değer konusunda duyduğu rahatsızlığı şöyle anlatmıştır:

İnsanların para için her şey yapabileceklerini düşünüyorum. Başkalarını öldürebiliyorlar, başkalarına zarar verebiliyorlar. İnsanlar artık parayı her şeyden öne atmışlar. Para için her şey yapmaları çok rahatsız ediyor. İnsanlar para para diye işlerde çok zor işlerde çalışıyorlar. Mesela İstanbul'daki o gemi fabrikasında kaç kişi öldü, hepsi de para için. Televizyonda o haberi duyunca etkilendim. Bu para bile işe yarayamadan öldü adam. Gazetelerde gördüm insanların para için ne yaptıklarını (görüşme).

Emre, görüşmede farklı bir noktaya değinerek, paraya fazla değer vermeyi insanların birbirlerinden öğrendiklerini, "İnsan orada işte para için her şey yaptıklarını görüyor. İnsanlarda onu örnek alıyor, burası çok para kazanıyor bende onun gibi bir yer açayım. Öyle öyle birbirlerine öğretiyorlar" (görüşme) biçiminde belirtmiştir. Emre, "Bence aile sevgisi daha önemli paraya göre" diyerek insanların para yerine sevgiyi ön planda tutması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Emre, "Bence ailemin bütçesine zarar verecek şekilde para harcamamalıyız. Devlet insanlara daha çok para vermeli ve emeklilik yaşını azaltmalı, emeklilik maaşını artırmalı. Biz insanlar olarak parayı ön plana çıkarmamalıyız" (yazılı görüş) biçimindeki ifadesiyle önerilerini ortaya koymuştur.

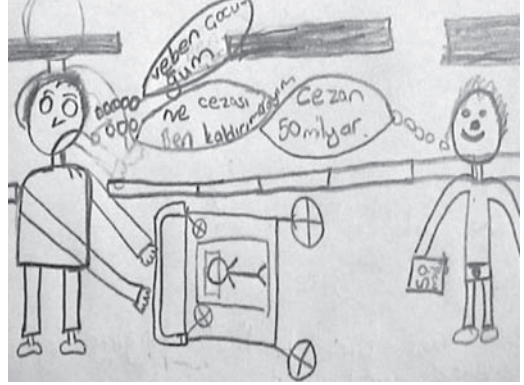
Sıla karikatüründe (Karikatür 8), toplumdaki farklı cinsiyet rollerine yer vererek etekli, küpeli, makyajlı ve kadın çantalı bir erkek çizmiştir. Görüşmede, Sıla'ya neden erkeklerin kadınlar gibi giyinmesinden rahatsız olduğu sorulduğunda, yanıt alınamamış; ancak, neden kadınların bu tür erkeklerden hoşlanmayacağı sorulduğunda, "Bazı insanlar hiç yakıştıramazlar. Ya da erkekleri kıskandığı için olabilir. Mesela bu erkekler çok dikkat çektiği için bütün ilgi onların üzerinde olduğu için de ondan şey olabilir kıskanabilirler" (görüşme) biçiminde açıklamıştır. Sıla, çevresindeki kadınların da bu durumdan rahatsız olduğunu bir düğünde gözlemlediğini, "Mesela, bir yerde bir toplu alanda bir erkeğin o şekilde giyinip o topluluğa gelmesi bence kadınları rahatsız etti. Kendim de rahatsız oldum" biçiminde açıklamıştır. Sıla'ya göre, bu konuda aile üyeleri farklı tutumlar izlemektedir. Babasının bu konuları konuşmayı sevmediğini ama annesinin daha hoşgörülü olduğunu belirtmiştir. Sıla, kendisinin de zamanla değiştiğini ve geçmişten daha hoşgörülü olduğunu şöyle açıklamıştır:

Ben pek ilgilenmiyorum. Çünkü gitgide çoğaldı böyle insanlar o yüzden ilgimi çekmiyor artık. İlk başlarda mesela çok bakmıştım, çok dikkatimi çekmişti. Neden demiştim kendi kendime ama şimdi artık alıştım herkes bir şekilde giyindiği için. Benim babam bu şekilde pek hoşlanmaz. Ama görünce annemle konuşuyoruz. Anne diyorum neden bunlar böyle? O da 'kendi yaşam tarzlarını kendileri seçmişler' diyor. Annem de pek ilgilenmiyor yani (Görüşme).

Sıla'ya göre bu tarz giyinen erkekler uyarılmalı ve kadınlar bu konuda mitingler yaparak rahatsızlıklarını anlatmalıdır. Sıla görüşlerini, "Benim yapabileceğim tek şey uyarı veya bu şekilde giyinene taklitçilere bir yazı göndermek olabilir. Bir toplantı yaptırıp sözü geçen birinin bu durumdan hanımların ve kızların rahatsız olduğunu anlatması olabilir. Hanım ve kızlar toplanıp miting yapabilirler" (yazılı görüş) diyerek açıklamıştır.

Karikatür 9

Karikatür 10

Semra karikatüründe (Karikatür 9), insanların yeterli düzeyde kitap okumamasına değinmiştir. Semra karikatürünü, "İnsanlar bencillik edip televizyon izliyorlar. Bu yüzden bilinçsizce davranıyorlar. Halbuki cansız bir kabak bile kitap okumak için can atıyor" (yazılı görüş) biçiminde tanımlamıştır. Semra, çizdiği karikatüre ilişkin görüşlerini ise, "Ben burada kitap okumayı insanların az okuduğunu düşündüm. Yani insanların fazla kitap okumadığını biliyorum böyle bir karikatür yazdım [çizdim]. İnsanlara faydalı olabilecek televizyonları çok izlemek yerine kitabı bol bol okuyabilirler diye düşündüm" (görüşme) biçiminde açıklamıştır. Semra, çevresindeki insanların televizyona bağımlılığını ise, "Televizyona mesela diyelim ki çok güzel bir film var. Haydi onu izleyeceğim kitap okumayacağım onda çok bağımlı oluyor. Televizyondaki dizilerde ne olacak onları merak ediyorlar" (Görüşme) sözleriyle anlatmıştır. Semra bu sorunu çevresindeki gözlemlerinden ve hikâye kitaplarından öğrendiğini belirtmiş bu sorunun çözümü ile ilgili görüşlerini, "Ben bol bol kitap okuyabilirim. Başka arkadaşlarıma kitap okumanın zevkini anlatabilirim... Televizyona tutkuyla bağlanan çocuklara televizyonun zararlarını anlatırım. Herkese pankartlarla kitap okumanın önemi anlatılabilir. Kütüphaneleri çoğaltabiliriz. Çocukların bağımlı olabilecekleri programları azaltıp yok edebilirler" (yazılı görüş) biçiminde açıklamıştır.

Sevda karikatüründe (Karikatür 10), dolandırıcılık ve rüşvet konusuna yer vermiştir. Sahte bir polis ile kandırılan bir vatandaş çizdiğini, "Bir çocuk kardeşini, annesini götürüyor ve sahte polis ceza yazıyor. Hem de doğru yerden gittiği halde. Sahte polis parayı kendine yurtuyor [alıyor]" diyerek açıklayan Sevda, bu türdeki dolandırıcılık olaylarını haberlerden ve internetten öğrendiğini belirtmiştir. Bu gibi olaylarda insanların daha dikkatli olmalarını önermiş ve böyle bir durumda neler yapılabileceğini, "Karşıma çıkan polisin polis olduğuna dair bir kanıt göstermesini isterdim. Eğer göstermezse polisi arayıp burada sahte bir polis var. Bana boş yere yani bir şey yapmadığım halde bana ceza yazıyor diye şikayet ederdim" (yazılı görüş) biçiminde açıklamıştır.

Karikatür 11

Karikatür 12

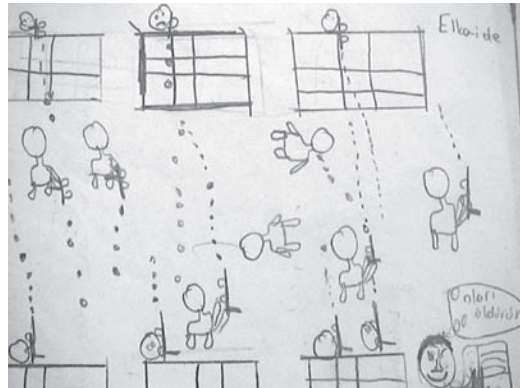
Meral karikatüründe (Karikatür 11), insanların sahip oldukları hayvanlar nedeniyle birbirlerine kötü davranmalarını konu edinmiş ve kedisi olan bir kadın ile köpeği olan bir erkeği kavga ederken çizmiştir. Kadın, "Kedime tekme atmayı bırakır mısın," erkek ise, "Köpeğime ne yapacaksan bana yap, ona dokunma" diyerek kavga etmektedir. Meral'e göre insanlar öncelikle insanlara iyi davranmalı, hayvanlar için birbirini kırmamalı ve hayvanların çoğu zaman insanların yerini tutmayacağını bilmelidirler. Meral bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

İnsanlar kendilerini değil insanları değil de hayvanları daha çok seviyorlar. İnsanlar hayvanları değil de insanları daha çok üzüyorlar kırıyorlar. Ya evde hayvan besleyen insanlar daha çok böyle davranıyorlar. Hayvanlarını daha çok koruyorlar... Ama bu kadarı zararlı. Yani insanlar sonsuza kadar birlikte olabilirler ama hayvanlarla sonsuza kadar yaşayamazlar. Hayvanlarla bir yere kadar. Ama insanlarla evlenebilirler. Dost olurlar birbirleriyle (görüşme).

Meral, insanların sahip oldukları hayvanlar nedeniyle birbirlerine kötü davrandıklarını haberlerden öğrendiğini ve haberleri izledikten sonra babasıyla konuştuklarını belirtmiştir. Meral'e göre, bu sorunun oluşmaması için hayvanların insanlardan uzak yerlerde yaşaması sağlanmalı ve evlerde hayvanların beslenmesi önlenmelidir. Ayla ise karikatüründe (Karikatür 12), ailedeki huzursuzluk konusuna değinmiştir. Ayla karikatürünü, "Karikatürde karı-koca var. Adam kadının kafasının etini yiyor. Çünkü adam kadını çok kızdırıyor. İnsanlar birbirlerinin başının etini yiyorlar. Bu da insanların hiç hoşuna gitmiyor" biçiminde betimlemiştir. Ayla, ailesinde ve çevresindeki çoğu kişinin böyle davrandığını vurgulamıştır. Ayla böyle bir sorunun oluşmaması için, "Çevremde gürültü yapan kişiler varsa onları uyarır, bir daha yapmamaları gerektiğini söyledim. Başkaları çevrelerine karşı gürültüsüz davranıp insanları rahatsız etmeyebilirler ve insanlar bu konuda rahatsız olmazlar" (yazılı görüş) biçiminde öneriler getirmiştir.

Karikatür 13

Karikatür 14

Karikatüründe şiddet konusunu ele alan öğrencilerden Tuğba (Karikatür 13), sınıf içindeki şiddet konusuna yer vermiştir. Tuğba karikatüründe, bir sınıf ortamında kavga eden ve birbirlerini yaralayan liseli gençleri çizmiştir. Bu sorunu çevresinde yaşadıklarından ve haberlerden öğrendiğini belirtmiştir. Sorunun çözümüne yönelik olarak insanların çevresindeki kişilere iyi davranması, onları kırmaması ve hoşgörülü olunmasını önermiştir. Cem ise karikatüründe (Karikatür 14), dünyadaki şiddet ve terör olgusuna yer vererek El-Kaide terör örgütü ile savaşıyor Amerika Birleşik Devletleri askeri güçlerini çizmiştir. Cem, karikatürüyle genellikle her ülkede olan terör ve savaşı anlatmaya çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca, Cem dünyadaki tek terör örgütünün El-Kaide olmamasına karşın en çok onun dile getirildiğini ve Türkiye'deki terör ile ilgilenilmediğini, "*Biraz da Türkiye ile ilgilenseler kaç tane şehit düşüyor dağlarda. Biraz da oraya saldırı yapsalar, o kadar silah güçleri var*" (görüşme) biçiminde dile getirmiştir. Cem, terör ile ilgili olayları haberlerdeki çatışma sahnelerinden öğrendiğini söylemiştir. Bu sorunun çözümü için, El-Kaide dışındaki diğer terör örgütleriyle de ilgilenilmesini önermiştir.

Sonuç ve Tartışma

Öğrenciler karikatürlerinde çevrelerinde gözledikleri ve önemli buldukları sorunları farklı biçimlerde anlatmışlardır. Araştırmada kimi öğrencilerin yaşadıkları sorunları çizdiği karikatürde kendisine de yer vererek yansıttığı görülürken, kimilerinin ise, çevrelerinde gözledikleri sorunları insan ya da hayvan figürleri ile anlattıkları görülmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin gözledikleri sorunlara ilişkin düşüncelerini, yaratıcılıkları ile birleştirerek eleştirel bakış açısıyla karikatürün zengin anlatımından yararlanarak betimledikleri söylenebilir. Öğrencilerin karikatürlerinde yalnızca yakın çevrelerinde değil, dünyada yaşanan sorunları da vurguladıkları görülmüştür. Öğrencilerin bu sorunları günlük yaşam deneyimlerinin yanı sıra, medya, aile ve çevresindeki kişiler, öğretmen, okuduğu kitaplar gibi çok değişik kaynaklardan öğrendikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin küresel sorunları öğrenmelerinde kitle iletişim araçlarının önemli bir kaynak olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin, küresel ısınma ve terör gibi küresel sorunların öğrenilmesinde televizyonda izledikleri haberler ve diğer programların etkili olduğu görülmektedir. Öğrencilerin karikatürlerinde yansıttıkları kimi sorunları öğretmenlerinden öğrendiklerini belirtmesi ise, derslerde bu sorunlara yer verilmesini göstermesi açısından önemlidir. Werner (2004), karikatürlerde ele alınan konuları günlük yaşam deneyimleri, popüler kültür ve tarihten olaylar olmak üzere üç alanda sınıflandırmaktadır. Bu araştırmada, öğrencilerin daha çok günlük yaşam deneyimleri ve popüler kültür konularını karikatürlerine yansıttıkları görülmüştür. Bunun nedeni olarak, tarihsel bir konuda karikatür çizmenin derin tarih bilgisi gerektirmesi ve tarihi bir olayı çevrelerinde gözledikleri bir sorun olarak görmemeleri görülebilir. Araştırmada öğrenciler, çizdikleri karikatürlerdeki sorunları kendilerini ve çevrelerindeki insanları rahatsız ettiği için seçtiklerini vurgulamışlardır. Öğrenciler, sorunların ortaya çıkmasına neden olunmaması, görüldüğünde uyarılması, bu sorunlarla ilgilenen kurumlardan çözüm istenmesi, insanların eğitilmesi, önleyici yasaların çıkarılması, bilinçlendirme kampanyaları ve protestoların yapılması gibi çözüm önerileri sunmuşlardır. Öğrencilerin ele aldıkları sorunlara ilişkin öneriler dile getirirken kendilerini ve çevrelerindeki çeşitli kişi ve kuruluşlara da sorumluluk yükledikleri görülmektedir. Bu durum, onların ele aldıkları sorunlara duyarlı oldukları ve çözümünde sorumluluk alma eğiliminde olduklarının da bir göstergesi olarak görülebilir.

Araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlardan biri de öğrencilerin sosyal sorunları yorumlamalarında içinde yaşadıkları kültürün önemli etkisi olduğunu göstermiş olmasıdır. Öğrenciler, yaşadıkları ya da çevrelerinde yaşanan sosyal sorunları gözlemiş, kendi duygu ve düşüncelerini de ekleyerek yorumlamışlardır. Örneğin, bir öğrenci çevresindeki insanların paraya önem vermesinin doğurduğu sonuçları gözlemiş ve bunun olmaması gerektiğini belirtmiştir. McGhee (1971), bireylerin mizah algısının biçimlenmesinde sosyal etkenlerin önemli rol oynadığına dikkat çekmektedir. Duncan ve Feisal (1989) mizah içeriğinin toplumun sosyokültürel yapısı içinde biçimlendiğini ve öznel bir durum olduğu için bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Akt. Lowis & Nieuwoudt, 1993). Ancak, öğrencilerin karikatürlerine

yansıyan kimi görüşlerin yanlış sosyal öğrenmeler içerdikleri de görülmektedir. Örneğin, kadın gibi giyinen erkeklerin bunu özendikleri için yaptıklarını söyleyen öğrencinin konuya ilişkin yanlış bir öğrenme içinde olduğu söylenebilir. Kimi araştırma sonuçlarında da öğrencilerin kavram yanlışlığı içinde oldukları, karikatürler yoluyla belirlenmiştir (Ekici, Ekici & Aydın, 2007; Köse, 2008). Ayrıca, kavram öğretiminde karikatürlerden yararlanılması da yanlış öğrenmelerin önüne geçmede bir yol olarak görülebilir. Çünkü, Cox'un (1999) araştırma sonuçları, karikatürdeki anlatım dilinin basit ve doğrudan oluşunun, öğrencilerin konuya ilişkin kavramları anlamalarına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada öğrencilerin yaşadıkları ya da gözledikleri sorunlar üzerinde kendi karikatürlerini çizmeleri, onların sorunları seçmede karar verme, eleştirel düşünme, yorumlama ve çözüm önerileri geliştirmeleri açısından etkili olduğunu göstermiştir. Öğrenciler, bu süreçte sorun seçme aşamasında birçok sorun üzerinde düşünmüş ve bir karar verme süreci yaşamışlar, bu sorunu nasıl ifade edeceklerini düşünmüşler ve var olan bilgilerini görsel semboller kullanarak yansıtmışlardır. Ayrıca, çizdikleri karikatürlerde soruna ilişkin var olan durumu eleştirel bir bakış açısıyla yansıtarak kimi zaman abartı ve benzetmeler kullanmışlardır. Araştırmanın bu bulgusu, Keogh ve Naylor'ın (1999) çalışmasındaki öğrencilerin karikatür aracılığıyla dikkatlerini odaklanılan konuya vermelerini ve bu odak konuda daha derinlemesine düşünmelerini sağladığı bulgusuyla örtüşür niteliktedir. Ayrıca, araştırma sonuçları, öğrencilerin kendi karikatürlerini çizmelerinin, çevrelerinde yaşadıkları ya da gözledikleri sorunlara ilişkin kendi anlamlarını yaratıcı ve cesur bir biçimde yorumlamalarında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın bu bulgusu, Song, Heo, Krumenaker ve Tippins'in (2008) çalışmalarında karikatür aracılığı ile öğrencilerin yaratıcılıklarının arttığı ve konuya ilişkin tartışmalara artan bir güdülenmeyle katıldıkları yönündeki bulgularıyla örtüşmektedir. Balım, İnel ve Evrekli, (2008) çalışmalarında kavram karikatürlerinin öğrencilerin yorumlama gücünü geliştirdiğini saptamıştır. Sonuç olarak, öğrencilere kendi karikatürleri çizdirildiğinde, kendi seçtikleri bir konu üzerine bakış açılarını ve duyarlılık derecelerini mizah ve yaratıcılık öğelerini de ekleyerek özgün değerlendirmeler biçiminde gündeme getirebildikleri görülmektedir. Kleeman'ın (2006), öğrencilerin kendi karikatürlerini çizmelerinin, kendi değerler sisteminin farkına varmalarında önemli olduğu görüşleri araştırmanın bu bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın sonuçları, öğretmenlerin öğrencilerin çizdikleri karikatürlerden çeşitli boyutlarda yararlanabileceğini göstermiştir. Diğer tüm derslerin yanı sıra Sosyal Bilgiler dersinin zor, karmaşık ve soyut olan konularının öğretiminde öğretmenler karikatürü görsel materyal olarak derslerde kullanabilirler. Öğretmenler, öğrencilere kendi karikatürlerini çizdirerek onların bir konuya ilişkin neler düşündüklerini ve bu düşüncelerinin nedenlerini öğrenebilir, yanlış öğrenmeleri belirleyebilirler. Ayrıca, öğrencilerin günlük yaşamlarında yaşadıkları kimi sorunların öğrencileri nasıl etkilediklerini saptayarak bu sorunların çözümüne yönelik önlemler alabilirler. Öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme gücü ile konuya ilişkin bilgi düzeyini anlayabilir, daha sonraki öğrenme sürecinde öğrencilerin eksik becerileri ya da yanlış öğrenmelerini gideren etkinlikler düzenleyebilirler. İleride farklı derslerde öğrencilerin kendi karikatürlerini çizme sürecini daha ayrıntılı betimleyen gözleme dayalı nitel araştırmalar desenlenerek öğrencilerin kazanımları daha ayrıntılı betimlenebilir.

Kaynakça

- Balım, A. G., İnel, D., & Evrekli, E. (2008). Fen Öğretiminde Kavram Karikatürü Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Sorgulayıcı Öğrenme Becerileri Algılarına Etkisi. *İlköğretim Online*, 7(1), 188-202, [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden 19 Nisan 2009 tarihinde indirilmiştir.
- Berk, R. A. (2001). The active ingredients in humor: Psychophysiological benefits and risks for older adults. *Educational Gerontology*, 27, 323-339.
- Cox, C. (1999). Drawing conclusions: A study in drafting with cartoons. *Changing English*, 6(2),

219-235.

- Dotson, M. L. (2007). Educational criticism, a form of arts-based educational research for studying teachers. *Journal of Ethnographic and Qualitative Research*, 1, 11-20.
- Dougherty, B. K. (2002). Comic relief: Using political cartoons in the classroom. *International Studies Perspectives*, 3, 258-270.
- Droz, M. & Ellis, L. (1996). *Laughing while learning: Using humor in the classroom*. Colorado: Sopris West Press.
- Durualp, E. (2006). "İlköğretimde Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karikatür Kullanımı." Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekici, F., Ekici, E., & Aydın, F. (2007). Utility of concept cartoons in diagnosing and overcoming misconceptions related to photosynthesis. *International Journal of Environmental Science Education*, 2(4), 111-124.
- Ergün, M. & Özsüer, S. (2006). Vygotsky'nin Yeniden Değerlendirilmesi. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 269-292.
- Ersoy, A. & Türkkan, B. (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Resimlerinde İnternet Algısı. *İlköğretim Online*, 8(1), 57-73, [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden 5 Mayıs 2009 tarihinde indirilmiştir.
- Eulie, J. (1969). Creating interest and developing understanding in social studies through cartoons. *Peabody Journal of Education*, 46(5), 288-290.
- Fry, W. F., & Allen, M. (1996). Humour as a creative experience: The development of a hollywood humorist. In A. Chapman & H. C. Foot (Eds), *Humor and laughter: Theory, research, and applications*. (pp. 245-258). (2nd Ed.) London: Transaction Publishers.
- Fuller, M. J. & Pribble, D. A. (1982). Cartooning: Drawing the line in art and social studies. *Art Edition*, 35(1), 9-11.
- Huss, E. & Cwikel, J. (2005). Researching Creations: Applying Arts-Based Research to Bedouin Women's Drawings. *International Journal of Qualitative Methods*, 4(4), 1-16.
- Karadağ, Ç. (2004). *Görme kültürü (Görüntüler evreni)*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Kaya, O. N., Doğan, A. & Öcal, E. (2008). Turkish elementary school students' images of scientists. *Eurasian Journal of Educational Research*, 32, 83-100.
- Keogh, B. & Naylor, S. (1999). Concept cartoons, teaching and learning in science: An evaluation. *International Journal of Science Education*, 21(4), 431-446.
- Kleeman, G. (2006). Using cartoons to investigate social and environmental issues. *Ethos*, 14(3), 9-19.
- Koç, G. & Demirel, M. (2004). Davranışçılıktan Yapılandırmacılığa: Eğitimde Yeni Bir Paradigma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 174-180.
- Köse, S. (2008). Diagnosing student misconceptions: Using drawings as a research method. *World Applied Sciences Journal*, 3(2), 283-293.
- Leitch, R. (2008). Creatively researching children's narratives through images and drawings. In P. Thomson (Ed.), *Doing visual research with children and young people*, (pp. 37-59). New York: Routledge.
- Leitch, R. & Mitchell, S. (2007). Caged birds and cloning machines: How student imagery 'speaks' to us about cultures of schooling and student participation. *Improving Schools*, 10, 53-71.
- Lochrie, K. (1992). Using cartoons as an effective learning and teaching strategies. *SCRE Newsletter*, 51, 8-9.
- Lewis, M. J. (2003). Cartoon Humor: Do Demographic variables and political correctness influence

- perceived funnies. *The Mankind Quarterly*, 43(3), 274-289.
- Lowis, M. J. & Nieuwoudt, J. M. (1993). The humor phenomenon: a theoretical perspective. *The Mankind Quarterly*, 33(4), 409-422.
- McGhee P. E., (1971) Cognitive development and children's comprehension of humour. *Child Development*, 42, 123-138.
- Michaelis, J. U. & Garcia, J. (1996). *Social studies for children: A guide to basic instruction*. (11th Ed.) USA: Allyn and Bacon.
- Miles, M. B. & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage Publication.
- Martorella, P. H. (1998). *Social studies for elementary school children: Developing young citizens*. (2nd Ed). New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- NCSS (National Council for the Social Studies) (2002). "Creating effective citizens." [Online] Retrieved on 24-May-2004, at URL:<http://databank.nssc.org/article.php>.
- Neuliep, J. W. (1991). An examination of the content of high school teachers' humor in the classroom and the development of an inductively derived taxonomy of classroom humor. *Communication Education*, 40, 343-355.
- Oluk, S. & Özalp, I. (2007). Yapılandırmacı Kurama Göre Küresel Çevre Sorunlarının Öğretimi: Problemin Odak Noktası Olarak Karikatürlerin Kullanılabilirliği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7 (2), 881-896.
- Örs, F. (2007). Eğitim ve Karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84(7), 26-29.
- Özalp, I. (2006). "Karikatür Tekniğinin Fen ve Çevre Eğitiminde Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma." Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Patrick, J. J. (2003). "Essential elements of education for democracy: What are they and why should they be at the core of the curriculum in schools?" [Online] Retrieved on 01-July-2004, at URL:<http://www.civiced.org/pdfs/EEOEforDemocracy.pdf>.
- Pollak, J. P. & Freda, P. D. (1997). Humor, learning, and socialization in middle level classrooms. *Clearnig House*, 70(4),176-178.
- Powell, J. P. & Andresen, L. W. (1985). Humor and teaching in higher education. *Studies in Higher Education*, 10, 79-90.
- Rule, A. & Auge, J. (2005). Using humorous cartoons to teach mineral and rock concepts in sixth grade science class. *Journal of Geoscience Education*, 53(5), 548-558.
- Sadowski, C. J., Gulgoz, S., & Steven, G. L. (1994). An evaluation of the use of content -relevant cartoons as a teaching device. *Journal of Instructional Psychology*, 21(4), 368-370.
- Savage, T. V. & Armstrong, D. G. (2000). *Effective teaching in elementary social studies*. New Jersey: Prentice Hall.
- Stephenson, P. & Warwick, P. (2002). Using concept cartoons to support progression in students' understanding of light. *Physics Education*, 37(2), 135-141.
- Song, Y., Heo, M., Krumenaker, L. & Tippins, D. (2008). Catoons-an altenative learning assessment. *Science Scope*, 1, 16-22.
- Uslu, H. (2007). Eğitimde Karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84(7), 15-18.
- Werner, W. (2004). On political cartoons and social studies textbooks: Visual analogies, intertextuality, and cultural memory. *Canadian Social Studies*, 38-2.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.